

WYBRANE ASPEKTY EKSHUMACJI ZWŁOK

MICHAŁ JEZNACH*

1. WPROWADZENIE

Ekshumacja to słowo, które pochodzi połączenia dwóch słów z jęz. łacińskiego: *extra* – poza, *humus* – ziemia¹. Polega na wyjęciu zwłok z grobu w celu dokonania ich oględzin lub otwarcia. W znaczeniu normatywnym pojęcie to jest wyjęciem zwłok z grobu. Według mnie stosowanie obu określeń jest poprawne.

Potrzeba dokonania oględzin zwłok lub ich otwarcia może także mieć miejsce po ich pochowaniu. Sytuacja taka z reguły ma charakter wyjątkowy.

Ekshumacja jest czynnością procesową, która została uregulowana w kodeksie postępowania karnego, ale na podstawie analizy i wskazanych przepisów stwierdzam, że należy ją analizować wieloaspektowo. Nie należy ograniczać się tylko do kwestii karnych.

Przedmiotem analizy są dwa rodzaje ekshumacji – karnoprocessowa i administracyjna.

2. EKSHUMACJA KARNOPROCESOWA

Ekshumacja zwłok została unormowana w odrębnym przepisie Kodeksu postępowania karnego, innym niż oględziny zwłok i ich otwarcie z uwagi na fakt, że ma ona odmienny charakter, jednakże do oględzin zwłok wyjętych z grobu oraz ich

* Michał Jeznach – mgr prawa, doktorant na Wydziale Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego.

¹ www.wikipedia.org (dostęp: 5.02.2019).

otwarcia zastosowanie ma art. 209 k.p.k. dotyczący oględzin i otwarcia zwłok. Sąd albo prokurator zarządza wydobycie pochowanych zwłok w wypadku, gdy istnieje podejrzenie przestępnego spowodowania śmierci, gdy istnieje podejrzenie śmierci gwałtownej (zabójstwo lub samobójstwo), a także gdy nie dokonano oględzin sądowo – lekarskich bądź też gdy uprzednio dokonane badania nie były wystarczające do określenia przyczyny i okoliczności śmierci. Ekshumację przeprowadza się w celu ustalenia bądź potwierdzenia przyczyny zgonu.

Celem ekshumacji może być również dokonanie dodatkowych badań zwłok, poprzednio zaniechanych, a obecnie uznanych za istotne dla postępowania karnego².

W praktyce ekshumacja zwłok to nie tylko wydobycie zwłok z grobu w celu dokonania oględzin lub ich otwarcia. Może zaistnieć także potrzeba przeniesienia zwłok w inne miejsce na przykład ze względu na zmianę miejsca zamieszkania rodziny zmarłego, lub też w celu przeprowadzenia badania sądowo-lekarskiego w wypadku ujawnienia nowych okoliczności o śmierci zmarłego. Celem ekshumacji może być także konieczność ustalenia tożsamości osoby zmarłej, której zwłoki pochowano, a w szczególności jej płci i wieku³.

Uważam, że każdy przypadek należy traktować indywidualnie, mając na względzie szacunek dla zwłok i rodziny zmarłego, a także treść art. 209 § 3 *in fine* k.p.k., który stanowi, że zwłoki można przemieszczać lub poruszać tylko w razie konieczności.

Podstawą przy rozważaniach na temat szacunku dla zwłok i rodziny zmarłego jest wyrażony w judykaturze trafny pogląd, zgodnie z którym prokurator może zarządzić ekshumację wyłącznie w ramach prowadzonego postępowania karnego, na podstawie swoich kompetencji śledczych, dyktowanych ważnym interesem publicznoprawnym wynikającym z art. 209 Kodeksu postępowania karnego⁴. Chodzi tutaj także o to, by organ procesowy, prowadząc postępowanie, miał na względzie życie prywatne rodziny osoby zmarłej, żeby szanował i respektował wolę innych, zarządzając ekshumację zwłok. Niestety, wielokrotnie ta wyjątkowo delikatna sfera życia prywatnego, jaką jest śmierć bliskiej osoby, jest naruszana.

Ochrona prawna kultu osoby zmarłej jest udzielana na gruncie prawa karnego.

Kto znieważa zwłoki, prochy ludzkie lub miejsce spoczynku zmarłego, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 262 § 1 k.p.k.).

Z przepisu wynika, że ekshumacja zwłok i szczątków ludzkich dokonywana na zarządzenie prokuratora bez wątpienia jest wkroczeniem w prawnie chronioną sferę dóbr osobistych w postaci kultu osoby zmarłej.

² T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I*, LEX 2014.

³ A. Mazurek, *Ekshumacja zwłok ludzkich jako źródło informacji w procesie karnym*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1969, s. 166.

⁴ Uzasadnienie do Uchwały z dnia 29 czerwca 2016, sygn. akt III CZP 24/16, LEX nr 2067031.

W wypadku ekshumacji zwłok zarządzanej przez prokuratora lub sąd, zgoda rodziny na przeprowadzenie ekshumacji nie jest konieczna. W tym miejscu można by stwierdzić, że dobro osobiste osób najbliższych dla osoby zmarłej zostaje w znaczący sposób naruszone. Obowiązujące przepisy nie dają również rodzinie możliwości zażalenia od decyzji prokuratora.

Tę kwestię trafnie skomentował także Rzecznik Praw Obywatelskich Pan Adam Bodnar, twierdząc, że „Ustawa nie może zamykać drogi sądowej w przypadku, gdy osoba bliska uważa, iż zarządzenie przez prokuratora ekshumacji narusza kult osoby zmarłej (...). Gdyby przyjąć, że w sprawie zarządzenia ekshumacji przez prokuratora nie ma dostępu do sądu, byłby to jedyny przypadek, w którym to samo dobro osobiste w postaci kultu osoby zmarłej nie podlegałoby ochronie sądowej”⁵.

Dotyczy to oczywiście obligatoryjnej ekshumacji zwłok, o której nie może decydować rodzina i bliscy z rodziny zmarłego, gdyż ewentualny brak zgody hamowałby przebieg procesu karnego.

Pamiętajmy jednak, że muszą istnieć środki prawne, za pomocą których będzie można ustalić, czy wkroczenie prokuratora w prywatną sferę osób zmarłych nie było działaniem wykraczającym ponad ogólnie rozumiane normy moralności.

Decydując o wyjęciu zwłok z grobu, należy mieć na względzie, że wartość dowodowa badań ekshumowanych zwłok jest z zasady niższa od badań przeprowadzonych zaraz po zgonie zmarłego i zmniejsza się wraz z upływem czasu. Pozytywne rezultaty badań są odwrotnie proporcjonalne do czasu, przez który zwłoki przebywały w grobie. Zależą one także od warunków, w jakich chowano zmarłego (np. pory roku przy pochówku, stanu zwłok w momencie złożenia do grobu), oraz w jakich pochowane zwłoki przebywały przez ten czas (np. rodzaj gleby, grobowca, klimat wilgotny czy suchy)⁶. Oględziny i otwarcie zwłok wyjętych z grobu mają o wiele mniejsze znaczenie niż oględziny i otwarcie zwłok dokonane przed pochowaniem ciała, właśnie ze względu na upływ czasu. Wraz z biegiem czasu niestety część dowodów może ulec zniekształceniu bądź unicestwieniu. Istnieją jednak stany, które utrzymują się przez dłuższy czas, np. zmiany chorobowe, takie jak: miażdżycy, blizny pozawałowe, krwotok domózgowy, niektóre nowotwory – można je rozpoznać do kilku tygodni, lub nawet miesięcy, po pochowaniu zwłok⁷. W wypadku zmian urazowych zatarciu w pierwszej kolejności ulegają uszkodzenia tkanek miękkich, natomiast obrażenia kości (złamania, postrzały), a także niektóre trucizny można wykryć tak długo, jak długo nie doszło do znacznych zniszczeń szkieletu przez procesy pośmiertne⁸. Przy dokonywaniu ekshumacji należy pamiętać, że konieczne jest pobranie do badań próbek trumny, ziemi z grobu i jego otoczenia.

Ekshumację może zarządzić prokurator w postępowaniu przygotowawczym, którego jest gospodarzem, lub sąd w sądowym stadium procesu karnego

⁵ Zob. także: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/uwagi-rpo-dotyczace-kwestii-prawnych-zwiazanych-z-problemem-ekshumacji> (dostęp: 10.02.2019).

⁶ A. Jakliński, Z. Marek, *Medycyna sądowa dla prawników*, Zakamycze 1999, s. 153–154.

⁷ J. Widacki, *Kryminalistyka*, Warszawa 2002, s. 289.

⁸ *Ibidem*, s. 289.

(art. 210 k.p.k.)⁹. Organ, który zarządził wyjęcie zwłok z grobu, powinien uczestniczyć w tej czynności od początku do samego jej końca. W wypadku sądu jest to sędzia wyznaczony lub sędzia sądu wezwanego. Wyjęcia zwłok, trumny lub ich szczątków z grobu dokonują już specjalne służby cmentarne¹⁰. Decyzję w przedmiocie ekshumacji podejmuje sąd, a zgodnie z art. 93 § 1 k.p.k. sąd wydaje postanowienia. W związku z tym nietrafiony jest pogląd przedstawiany w doktrynie, że do zarządzenia ekshumacji zwłok wystarczy jedynie zarządzenie, zawarte w postanowieniu o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego¹¹. W takim wypadku jest ono treścią postanowienia, a zatem następuje w formie postanowienia.

W postępowaniu przygotowawczym uprawnienie to przysługuje także prokuratorowi, a nie mają go inne organy uprawnione do prowadzenia śledztwa lub dochodzenia. W tym wypadku zarządzenie ekshumacji następuje również w formie postanowienia.

Z czynności ekshumacji – podobnie jak w przypadku oględzin – również organ procesowy prowadzący sporządza protokół (art. 143 § 1 pkt 4 k.p.k.).

Wyjęcie zwłok z grobu jest czynnością niepowtarzalną. O jej niepowtarzalności decydują te same względy, co o niepowtarzalności oględzin miejsca zdarzenia. Pogląd o niepowtarzalności ekshumacji został zakwestionowany w literaturze. A. Taracha twierdzi, że „ekshumacja jest możliwa do powtórzenia w rozumieniu faktycznego wykonania, nawet w praktyce może się tak wydarzyć”¹². Czynność ta ma cechy niepowtarzalności dowodowej. W wypadku oględzin miejsca przeprowadzenia ekshumacji wygląd miejsca, trumny i zwłok niewątpliwie ulega zmianie i te właśnie okoliczności w wielu przypadkach mogą mieć istotne znaczenie dla sprawy. Szczególnie ważny może być udział pokrzywdzonych w sprawie, którzy mogą udzielić dodatkowych informacji co do sposobu przeprowadzenia pogrzebu, istniejących wtedy warunków atmosferycznych, prowadzonych później prac w okolicach grobu itp. Udział ten może zapobiec pomyłkowej ekshumacji innych zwłok. W niektórych przypadkach ekshumacja ogranicza się do pobrania ze zwłok określonych tkanek. Podobnie jest w przypadku niepowtarzalności pobrania krwi i wydzielin od osoby żywej. W obu tych przypadkach upływ czasu jest jednak nieodwracalny, dlatego też nie podzielam tego poglądu.

W doktrynie trafnie wskazuje się także, że ekshumacja jest czynnością pomocniczą, której wykonanie jest niekiedy konieczne przed dokonaniem oględzin zwłok, albo ich otwarciem, dlatego też do ekshumacji stosuje się zasady określone w art. 209 k.p.k.¹³. Wyjęcie zwłok z grobu jest złożoną czynnością procesową, i dlatego też analizując tę czynność, należy rozpatrywać ją „wieloaspektowo”, nie należy ograniczać się tylko do kwestii procesowych. Kodeks postępowania karnego for-

⁹ Zob. także: art. 15 Ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłychch (Dz.U. z 2019 r., poz. 1473, tekst jednolity).

¹⁰ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania...*, op. cit., LEX 2014.

¹¹ Zob. także: P. Hofmański [w:] E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I*, Warszawa 2007, s. 980–981.

¹² A. Taracha, *Wybrane zagadnienia kryminalistyczne i procesowe oględzin*, „Annales UMCS” 1988, t. 35, Lublin, s. 371.

¹³ P. Hofmański [w:] E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego...*, op. cit., s. 980–981.

muje wyłącznie ogólne wytyczne przeprowadzania takiej czynności procesowej (art. 209–210 k.p.k.) oraz sposobu jej dokumentowania (art. 143, 147, 148, 150 k.p.k.). Stąd też zasady przeprowadzania wyjęcia zwłok z grobu – poza ogólnymi wytycznymi – zostały określone także w innych aktach prawnych.

Do ekshumacji zarządzonej przez prokuratora nie ma zastosowania zakaz jej przeprowadzenia przed upływem 2 lat od dnia zgonu, jeżeli przyczyną śmierci osoby była choroba zakaźna; dotyczy on tylko ekshumacji dokonanej za zezwoleniem inspektora sanitarnego na umotywowaną prośbę osób uprawnionych do pochowania zwłok (art. 15 ust. 3 Ustawy z dnia z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych¹⁴)¹⁵.

W literaturze trafnie wskazuje się, że do oględzin zwłok ekshumowanych zastosowanie mają przepisy odnoszące się do oględzin zwłok i że przy badaniu zwłok ekshumowanych stosuje się analogiczne metody jak przy badaniu zwłok świeżych. Pogląd ten według mnie jest trafny ze względu na przedmiot oględzin, jakim są zwłoki ludzkie. Zarówno w wypadku oględzin zwłok, jak i oględzin ekshumowanych zwłok, przedmiotem są zwłoki ludzkie. Rezultaty przeprowadzonych czynności z reguły są odwrotnie proporcjonalne do czasu pogrzebienia zmarłego¹⁶.

Zwłoki ujawnione na miejscu zdarzenia poddawane są szczegółowemu oględzinom, poprzedzającym ich sekcję w ramach ekspertyzy medyczno-sądowej. Oględziny te przeprowadza biegły lekarz sądowy i stanowią one część tej ekspertyzy. Nie mogą więc w żadnym razie zastąpić czynności procesowej, jaką są ich oględziny na miejscu zdarzenia przeprowadzane przez organ procesowy. Organ ten jest obowiązany w czasie tych oględzin na miejscu korzystać z pomocy biegłego w miarę możliwości z zakresu medycyny sądowej, co jednak nie oznacza, że wówczas biegły może przejąć funkcję organu procesowego, gdyż oględziny w takim przypadku nadal prowadzi ten organ. Oględziny zewnętrzne zwłok na miejscu zdarzenia umożliwiają wstępną ocenę okoliczności i przyczyn śmierci.

Głównym celem tych czynności jest zwykle: ustalenie czasu śmierci, zebranie śladów do późniejszych badań, sporządzenie szkiców i fotografii. Nie powinno się jednak na podstawie samych tylko oględzin podejmować próby stanowczego rozstrzygnięcia o przyczynie śmierci.

Od strony kryminalistycznej natomiast oględziny zwłok sprowadzają się głównie do ujawnienia i zabezpieczenia śladów biologicznych (krwi, wymiocin, kału itp.), zdaktyloskopowania zwłok, a także analizy ich usytuowania i ułożenia. Taktyka oględzin różni się co do charakteru zdarzenia, rodzaju i przyczyn śmierci (powieszenie, wypadek komunikacyjny, zaccadzenie itp.).

Oględziny zwłok (inspekcja) i ich otwarcie nie stanowią dwóch różnych rodzajów oględzin. Oględziny zwłok to oględziny zewnętrzne zmarłego, otwarcie zaś zwłok (tzw. sekcja, czyli wewnętrzne oględziny ciała zmarłego) jest w istocie kon-

¹⁴ Dz.U. z 2019 r., poz. 1473, zwana dalej Ustawą o cmentarzach.

¹⁵ R.A. Stefański, *Oględziny i otwarcie zwłok jako czynności procesowe*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 3, s. 37.

¹⁶ Z. Marek, M. Kłys, *Opiniowanie sądowo-lekarskie i toksykologiczne*, Kraków 1998, s. 94. Zob. także: K. Witkowska, *Oględziny. Aspekty procesowe i kryminalistyczne*, Warszawa 2013, s. 232.

tynuacją oględzin zewnętrznych. Te dwa działania przenikają się i są współzależne w takim stopniu, że muszą być traktowane jak swoista jedność.

Oględziny zewnętrzne zwłok obejmują dokładne ich obejrzenie w celu określenia ogólnej właściwości ciała (płeć, wiek, długość ciała, stopień odżywienia, wygląd skóry) oraz wczesnych znamion śmierci (plamy opadowe, stężenie pośmiertne, oziębienie pośmiertne, wysychanie i bladość pośmiertna). Cechą wspólną ogólnych właściwości ciała i wczesnych znamion śmierci jest to, że przechodzą one pełną ewolucję i całkowicie wykształcają się w pierwszych 12 godzinach po zgonie. Późne znamiona śmierci to autoliza, czyli samotrąwienie się tkanek przez własne enzymy, procesy gnilne oraz utrwalające, czyli mumifikujące zwłoki i tłuszczowo-woskowe, zachodzące w środowisku wilgotnym, ubogim w tlen¹⁷. Występują dodatkowo zmiany pośmiertne o charakterze utrwalającym, czyli przeobrażenia zwłok: strupienie, przeobrażenie tłuszczowo-woskowe, przemiana na torfowiskach. Obecność znamion śmierci (*stigmata mortis*) oraz danego rodzaju przeobrażenia mają znaczenie nie tylko dlatego, że dowodzą śmierci danego człowieka, lecz ponadto pozwalają na wysnucie wielu wniosków z punktu widzenia kryminalistyki, np. co do czasu, który upłynął od śmierci, rodzaju śmierci, a czasem nawet i jej przyczyny. Znajomość wreszcie znamion śmierci chroni od pomylenia ich ze zmianami urazowymi i chorobowymi. Do obecności przy oględzinach i otwarciu zwłok można wezwać także lekarza, który ostatnio udzielił pomocy zmarłemu, jeśli jest to potrzebne. Może to być uzasadnione wtedy, gdy lekarz ten może udzielić informacji o ostatniej chorobie zmarłego, sposobie leczenia, zaordynowanych środkach, które to informacje mogą być pomocne dla biegłego dokonującego sekcji zwłok w kwestii określenia przyczyn zgonu lub innych okoliczności, np. powstania obrażeń. Zarówno przebieg oględzin zwłok, jak i otwarcie zwłok dokumentuje się w protokole (art. 143 § 1 pkt. 3 i 4 k.p.k.) Biegły sporządza opinię, która powinna zawierać elementy określone w art. 200 § 2 k.p.k. Może ona być sporządzona jako odrębny dokument lub wciągnięta do protokołu.

W uzasadnionych przypadkach w ekshumacji zwłok można ograniczyć się do pobrania tkanek niezbędnych do badań. Nie jest konieczne wydobywanie całych zwłok z grobu¹⁸.

3. EKSHUMACJA ADMINISTRACYJNA

Ekshumacja zwłok i szczątków może być dokonana na umotywowaną prośbę osób uprawnionych do pochowania zwłok za zezwoleniem właściwego inspektora sanitarnego (art. 15 pkt 1 ust. 1 Ustawy o cmentarzach).

Zgodnie z art. 10 Ustawy o cmentarzach prawo do pochowania zwłok ludzkich ma najbliższa pozostała rodzina osoby zmarłej, a mianowicie: pozostały małżonek(ka), krewni zstępni (dzieci i wnuki zmarłego), krewni wstępni (rodzice zmarłego), krewni boczni do czwartego stopnia pokrewieństwa (rodzeństwo i kuzyni zmar-

¹⁷ A. Jakliński, Z. Marek, *Medycyna sądowa dla prawników*, Kraków 1999, s. 104–111.

¹⁸ W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 227.

łego), powinowaci w linii prostej do pierwszego stopnia (zięc, synowa i teściowie zmarłego).

Tylko osoby uprawnione do przeprowadzenia pochówku mogą dokonywać ekshumacji. Prośba tych osób powinna być poparta i umotywowana zezwoleniem inspektora sanitarnego.

Na wyjęcie zwłok z grobu muszą się zgodzić wszyscy członkowie najbliższej rodziny osoby zmarłej. Ewentualny spór między osobami, którym przysługuje prawo pochowania zwłok i prawo ekshumacji (z uwagi na to, że art. 15 ust. 1 pkt 1 odsyła do art. 10 ust. 1 Ustawy o cmentarzach), nie może być rozstrzygnięty w postępowaniu administracyjnym.

Dobra osobiste człowieka, takie jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego (art. 23 k.c.). Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne (...) (art. 24 k.c.).

W orzecznictwie i doktrynie cywilny aspekt szacunku do rodziny osoby zmarłej jest wielokrotnie poruszany.

Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób (art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Rzym.1950.11.04)¹⁹.

Sąd Najwyższy trafnie wskazał, że „poszanowanie zwłok jest elementem kultury europejskiej, a także jednym z fundamentów doktryny kościoła katolickiego, głoszącej, że ciało zmarłego powinno być traktowane z szacunkiem i miłością (...). Z tych względów status prawny zwłok – niepoddający się klasycznym kwalifikacjom prawniczym – jest wyjątkowy. Nie ma wprawdzie przepisów statuujących wprost obowiązek poszanowania zwłok i szczątków ludzkich, jednak jest on traktowany powszechnie – także w praktyce społecznej, pełnej godności wobec ciała osoby zmarłej – jako aksjomatyczna powinność moralna, wywodzona także z niektórych norm prawnych”²⁰.

Ponadto również trafnie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 grudnia 2011 r. stwierdził, że „prawo do grobu ma dwojaki charakter – osobisty i majątkowy, przy czym elementom osobistym przypada rola wiodąca, bez względu na to, jaka jest wartość elementów majątkowych tego prawa i na czym one polegają. Kult pamięci zmarłego polega na przysługujących człowiekowi uprawnieniach wpływających ze sfery uczuć odnoszących się do osoby zmarłej, okazywania szacunku dla wspo-

¹⁹ Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284.

²⁰ Uzasadnienie do Uchwały z dnia 29 czerwca 2016, sygn. akt III CZP 24/16, LEX nr 2067031.

nień i pamięci o niej, urządzenia pogrzebu oraz nagrobka i decydowania o jego wystroju, załatwiania spraw związanych z cmentarzem, ochronie przed naruszeniami, składania wieńców, palenia zniczy, decydowania lub współdecydowania o przeznaczaniu wolnych miejsc w grobie murowanym dla pochowania dalszych zmarłych itp. W tym wypadku, jak trafnie podkreślono w literaturze i judykaturze, chodzi o jedno dobro osobiste, tj. kult pamięci osoby zmarłej, choć może ono obejmować ochronę różnych uprawnień dotyczących pochowania osoby bliskiej i pamięci o niej (...).

Przedmiotem ochrony prawnej jest prawo do sprawowania kultu osoby zmarłej, natomiast przesłanką tej ochrony jest naruszenie dobra osobistego podmiotu tego prawa²¹.

W kwestii interpretacji treści art. 10 ww. ustawy – dotyczącej prawa wskazanych osób do pochowania zwłok – judykatura zajęła kilka nawet sprzecznych ze sobą stanowisk.

Uważam, że w pierwszej kolejności powinna być brana pod uwagę wola osoby zmarłej, później dopiero decyzję tę powinna podjąć najbliższa i dalsza rodzina.

Tak też trafnie wypowiedział się Sąd Okręgowy we Wrocławiu twierdząc, że:

O miejscu pochówku winna decydować w pierwszej kolejności wola osoby zmarłej. Dopiero w przypadku gdyby zmarły nie wyraził swojej woli, gdzie ma zostać pochowany, o jego miejscu decydują osoby wymienione w art. 10 ust. 1 Ustawy o cmentarzach²².

Sąd Najwyższy jednak zajął odmienne stanowisko w tej kwestii, zgodnie z którym:

Wola osoby zmarłej, gdzie ma być pochowana, ma znaczenie, jednakże wiążące tylko w płaszczyźnie moralnej i tym samym mogące mieć wpływ na ocenę, czy w razie kolizji ze strony uprawnionych do pochowania zwłok z art. 10 Ustawy o cmentarzach postępowanie uprawnionego w pierwszej kolejności nie jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego²³.

W orzecznictwie wskazywany jest także bardziej szczegółowy pogląd, w którym Sąd Najwyższy twierdził, że „Art. 10 ust. 1 Ustawy o cmentarzach nie zastrzega na rzecz pewnych osób prawa pochowania zwłok z pierwszeństwem przed prawem innych osób. Art. 10 ust. 1 jedynie stanowi, komu przysługuje prawo (w zasadzie – kogo obciąża obowiązek) pochowania. W zakresie zaś, o którym art. 10 ust. 1 Ustawy o cmentarzach dotyczącym prawa osobistego, podlega reżimowi art. 24 § 1 k.c. Wynika z tego, że każda z osób wymienionych w art. 10 ust. 1 władna jest przystąpić do wykonania prawa pochowania, a inne z osób należące do tego kręgu mogą

²¹ III CSK 106/11, OSNC z 2012 r., Nr 6, poz. 76.

²² Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 1 lipca 2014, I C 1047/13, LEX 1847928.

²³ Wyrok SN z 6 listopada 1978 r., IV CR 359/78, LexisNexis nr 318286.

skutecznie domagać się stosownego zaniechania jedynie wtedy, gdy wspomniane działanie przedstawia się jako bezprawne.

Również art. 15 ust. 1 pkt 1 Ustawy o cmentarzach w związku z art. 10 ust. 1 tej ustawy nie zastrzega na rzecz pewnych osób prawa ekshumacji z pierwszeństwem przed prawem innych osób. W wypadku sporu między osobami, którym przysługuje prawo ekshumacji, osoba uprawniona do niej może skutecznie domagać się zobowiązania innej uprawnionej osoby do złożenia stosownego oświadczenia woli dopiero wtedy, gdy dobro osobiste osoby domagającej się ekshumacji (sfera kultu dla zmarłego) zostaje zagrożone cudzym działaniem bezprawnym w takim stopniu, że samo zaniechanie tego działania przedstawia się jako niewystarczające (art. 15 ust. 1 Ustawy o cmentarzach w zw. z art. 24 § 1 k.c.)²⁴.

Prawo osobiste do zmiany miejsca spoczywania zwłok jest bowiem prawem wspólnym wszystkich żyjących członków najbliższej rodziny zmarłego. Z istoty tej wspólności wynika, że do zmiany powyższej wymagana jest zgoda wszystkich uprawnionych.

W wypadku sporu między osobami, którym przysługuje prawo ekshumacji, osoba uprawniona do niej może zatem skutecznie domagać się zobowiązania innej osoby uprawnionej do złożenia stosownego oświadczenia woli.

W orzecznictwie wyrażany jest również pogląd, że przepis art. 10 ust. 1 ustala kolejność osób uprawnionych do pochowania zwłok, stwierdzając, iż prawo pochowania zwłok danej osoby przysługuje osobie wymienionej w dalszej kolejności (np. krewnym w linii bocznej) dopiero wtedy, gdy brak jest osoby wymienionej w bliższej kolejności albo gdy osoba ta prawa tego nie chce lub nie może wykonać²⁵, oraz uznając, że pierwszeństwo do pochowania zwłok mają pozostali małżonek i dzieci²⁶.

Śmierć, chowanie zwłok osoby bliskiej bądź też ich wyjęcie z grobu jest kwestią bardzo delikatną, której towarzyszą ogromne emocje wśród najbliższych. Między poszczególnymi osobami w rodzinie występuje równość – a przynajmniej powinna występować – co oznacza, że dzieci mają takie samo prawo do decydowania o pochówku czy ekshumacji jak wnuki czy prawnuki. Taka wykładnia zdaje się najbardziej zgodna z wolą ustawodawcy. Zgodnie z nią można wnioskować, że decydowanie o losie osoby zmarłej w pierwszej kolejności pozostawia się najbliższemu, a dopiero później osobom z dalszego jej otoczenia.

Z istoty tej wspólności wynika, że do powyższej zmiany wymagana jest zgoda wszystkich uprawnionych²⁷. Tezę tę potwierdził także Wojewódzki Sąd Administracyjny w Krakowie, stwierdzając, że „prawo do zmiany miejsca spoczywania zwłok jest prawem wspólnym wszystkich żyjących najbliższych członków rodziny zmarłego, a z istoty tej wspólności wynika, że do zmiany powyższej wymagana jest zgoda wszystkich uprawnionych. Wniosek o ekshumację pochodzący od jednej

²⁴ Wyrok SN z dnia 7 czerwca 1966 r., I CR 346/65, LEX nr 5998. Zob. także: Wyrok SA w Warszawie z dnia 18 czerwca 2018 r., I ACa 234/18, LEX 2567669.

²⁵ Wyrok SN z dnia 25 września 1972 r., II CR 353/72, OSNC 1973/6/109.

²⁶ Wyrok SN z dnia 11 listopada 1976, II CR 415/76, LEX nr 7870. Zob. także: Wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 27 lutego 2009 r. III SA/Wr 523/08, www.nsa.gov.pl.

²⁷ Wyrok SN z 25 kwietnia 1966 r., II CR 106/66, LEX nr 5977.

z uprawnionych osób wymaga zatem zgody wszystkich pozostałych osób z kręgu najbliższej rodziny²⁸. W wypadku sporu między osobami, którym przysługuje prawo ekshumacji, osoba uprawniona do niej może więc skutecznie domagać się zobowiązania innej osoby uprawnionej do złożenia stosownego oświadczenia woli²⁹.

W praktyce najczęściej za zmianą miejsca spoczywania zwłok przemawiają aspekt ekonomiczny i aspekt rodzinny³⁰. Aspekt ekonomiczny dotyczy sytuacji, w której rodzina posiada dużo grobów w różnych miejscach bądź miejscowościach. W tej sytuacji właściciel grobu zobowiązany jest do uiszczania opłat za kilka grobów, a nie jeden; właściciel grobu zobowiązany jest do utrzymywania czystości (pielęgnacji) na kilku grobach, a nie jednym. W związku z tym korzystniej pod względem finansowym i czasowym jest, aby zwłoki osób zmarłych z rodziny spoczywały w jak najmniejszej ilości grobów.

Aspekt rodzinny dotyczy woli spoczywania rodziny w jednym miejscu ze względu na fakt zamieszkania pozostałych członków rodziny³¹.

Sąd Najwyższy trafnie stwierdził, że „dobra osobiste osób fizycznych z natury rzeczy mają charakter indywidualny i przysługują konkretnym osobom. Jeżeli więc uprawnienia do określonego grobu są wywodzone z prawa do kultu zmarłych osób bliskich oraz ochrony ich dobrej pamięci i czci, wtedy również te uprawnienia mogą mieć wyłącznie charakter indywidualny, tj. przysługiwać indywidualnie oznaczonym osobom bliskim zmarłych pochowanych w grobie. W wypadku, w którym jest kilka osób, które, powołując się na swoje prawo do kultu zmarłych osób bliskich oraz ochrony ich dobrej pamięci i czci, wywodzą z tego swoje uprawnienia do grobu, w którym te osoby bliskie są pochowane, wtedy osoby te – ściśle rzecz biorąc – mogą być równolegle indywidualnie uprawnione do grobu, a nie współuprawnione do niego, jeżeli rozumiałoby się przez to, że uprawnienia do grobu są ich wspólnymi uprawnieniami. Odrębnym zagadnieniem jest to, że istnienie obok siebie równoległych uprawnień kilku osób do tego samego grobu powoduje, iż realizacja tych uprawnień musi być – o ile nie ma pomiędzy uprawnionymi zgody – harmonizowana, czemu służyć mogą w drodze ostrożnej analogii reguły dotyczące wspólnych praw, którymi w prawie polskim – wobec braku przepisów o wspólności praw w ogólności – mogą być tylko przepisy o współwłasności”³².

Prawo do pochowania i do dokonania ekshumacji jest prawem podmiotowym wyżej wymienionych osób. Konieczność uzyskania zgody pozostałych osób wynika z faktu istnienia kultu zmarłego, które jest dobrem osobistym każdej z tych osób.

W praktyce, niestety, zdarza się wiele konfliktów na tej płaszczyźnie. Taki spór musi być w każdym przypadku rozstrzygnięty przed sądem cywilnym, żaden organ administracyjny nie może w tej sprawie decydować. Należy przy tym pamiętać, że oprócz prawa do pochówku i ekshumacji istnieje także zasada niezakłócania miejsca

²⁸ Wyrok WSA w Krakowie z dnia 3 lutego 2017 r., III SA/Kr 1574/16, LEX nr 2239318.

²⁹ Wyrok SN z dnia 7 czerwca 1966 r., I CR 346/65, LEX nr 5998.

³⁰ Własna systematyka, własne nazewnictwo.

³¹ Informacje o najczęstszych aspektach ekshumacji zwłok w celu zmiany ich miejsca spoczywania zasięgnąłem z jednego zakładów pogrzebowych w Sochaczewie.

³² Wyrok SN z dnia 8 maja 2015, III CSK 305/14, LEX nr 1723776.

spoczynku. Tego typu żądanie może być uwzględnione tylko wtedy, gdy przemawiają za tym szczególne względy ochrony dóbr osobistych³³.

Sąd Najwyższy trafnie rozstrzygnął kwestie ewentualnego sporu, stwierdzając, że: „Jeżeli już po pochowaniu zwłok, które nastąpiło w trybie art. 10 Ustawy o cmentarzach, powstaje pomiędzy najbliższymi członkami rodziny spór co do miejsca pochowania i sposobu roztożenia pieczy nad grobem osoby zmarłej, sąd, rozstrzygając ten spór, powinien mieć na względzie nie tylko przepisy powołanej ustawy, lecz przede wszystkim przepisy prawa cywilnego. W szczególności sąd może uznać, że chociaż art. 10 tej ustawy wymienia w pierwszej kolejności jako osobę uprawnioną do pochowania osoby zmarłej pozostałego przy życiu małżonka, okoliczności sprawy, a zwłaszcza wzajemne wrogie stosunki między małżonkami oraz ostatnia wola zmarłego mogą przemawiać za przyznaniem ochrony z art. 23 i 24 k.c. innym członkom rodziny zmarłego”³⁴.

Brak jest jednolitych rozwiązań w orzecznictwie w kwestii kręgu osób uprawnionych do pochówku, a tym samym do wyjęcia zwłok z grobu. Mimo wszystko osoby wskazane przez ustawodawcę – w zaproponowanej przez mnie kolejności – powinny kierować się wolą zmarłego, od której odstępstwa powinny mieć charakter wyjątkowy i uzasadniony. Osób z tzw. dalszej rodziny nie należy oczywiście wykluczać, powinni oni mieć „kontrolę” nad realizacją woli zmarłego i ewentualnie prawo do interwencji – nawet w postaci wystąpienia do sądu.

Zgodnie z regulacjami w szeroko pojętym prawie administracyjnym ekshumacja zwłok i szczątków może być dokonywana także na podstawie decyzji Państwowego Inspektora Sanitarnego w razie zajęcia terenu cmentarza na inny cel (art. 15 pkt 1 ust. 3 Ustawy o cmentarzach). W takim wypadku zwłoki i szczątki powinny być pochowane na nowo w innym miejscu. W przypadkach wyłączenia terenu cmentarnego koszt ekshumacji i przeniesienia ponosi nabywca terenu (art. 15 pkt 2 Ustawy o cmentarzach). Zwłoki osób zmarłych na choroby zakaźne, których wykaz ustala minister właściwy do spraw zdrowia, nie mogą być ekshumowane w przypadkach przewidzianych w ust. 1 pkt 1 przed upływem 2 lat od dnia zgonu (art. 15 pkt 3 Ustawy o cmentarzach).

Ekshumacja zwłok jest dopuszczalna tylko w okresie od 16 października do 15 kwietnia we wczesnych godzinach rannych. Inspektor sanitarny może zezwolić na ekshumację w innym czasie. Nadzór nad ekshumacją wykonuje właściwy powiatowy lub portowy inspektor sanitarny, którego należy powiadomić o zamierzonej ekshumacji (§ 12 ust. 1 i 2 Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi³⁵). Zwłoki ekshumowane przed upływem mineralizacji powinny być wydobyte wraz z trumną, którą bez otwierania na czas przewozu w obrębie kraju należy umieścić w skrzyni szczelnie wybitej blachą. W razie ekshumacji wykonywanej po upływie okresu mineralizacji wydobyte szczątki wraz z resztkami trumny należy umieścić w nowej trumnie.

³³ <http://e-prawnik.pl> (dostęp: 5.02.2019).

³⁴ Wyrok SN z dnia 23 maja 1975 r., II CR 193/75, LEX nr 5003.

³⁵ Dz.U. z 2007 r., Nr 1, poz. 10, zwane dalej Rozporządzeniem w sprawie postępowania ze zwłokami.

Mineralizacja to rozkład substancji organicznych na proste substancje nieorganiczne, m.in. wodę, dwutlenek węgla, tlenek węgla, azot, chlor, fosfor, siarkę. Mineralizację można prowadzić różnymi metodami, najczęściej jest to utlenianie substancji organicznych tlenem z powietrza, zachodzące podczas jej prażenia – tzw. mineralizacja na sucho, lub utlenianie za pomocą nieorganicznych kwasów utleniających (kwasu azotowego, nadchlorowego, stężonego kwasu siarkowego lub ich mieszanin) – tzw. mineralizacja na mokro (w roztworze). Mineralizację przeprowadza się np. przed wykonaniem analizy elementarnej związków organicznych³⁶.

O zamierzonej ekshumacji na cmentarzu pisemnie zawiadamia się zarząd cmentarza (§ 12 ust. 3-5 i 7 Rozporządzenia w sprawie postępowania ze zwłokami).

Wniosek o wydanie zezwolenia na ekshumację to dokument składany do Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego przez uprawnioną(e) osobę(y), zawierający prośbę o wydanie zezwolenia na ekshumację wraz z uzasadnieniem.

Do wniosku o wydanie zezwolenia na ekshumację należy dołączyć:

- odpis aktu zgonu,
- zgodę zarządców cmentarza,
- oświadczenie firmy przeprowadzającej ekshumację i przewóz zwłok/szczałków.

Przewożenie zwłok jest dozwolone specjalnie do tego celu przeznaczonymi środkami przewozowymi (§ 10 Rozporządzenia w sprawie postępowania ze zwłokami).

Zwłoki przewożone na obszarze państwa na odległość większą niż 60 kilometrów składa się w szczelnej drewnianej trumnie, wypełnionej warstwą substancji płynochłonnej o grubości 5 centymetrów. Trumnę zamyka się w obecności powiatowego lub portowego inspektora sanitarnego, który następnie dokonuje jej opieczetowania. Trumnę umieszcza się na czas przewozu w szczelnie zamkniętym worku z nieprzepuszczalnego tworzywa sztucznego, odpornego na uszkodzenia mechaniczne. Po dostarczeniu trumny na miejsce przeznaczenia worek zdejmuje się i spala (§ 11 pkt 1 Rozporządzenia w sprawie postępowania ze zwłokami). Zwłoki wywożone za granicę Rzeczypospolitej Polskiej składa się w trumnie drewnianej wybitej blachą lub posiadającej wkład metalowy, albo w trumnie metalowej. Dno trumny wypełnia się warstwą substancji płynochłonnej o grubości 5 centymetrów. Trumnę umieszcza się w szczelnej skrzyni drewnianej, uniemożliwiającej przemieszczanie się trumny, lub w innym pojemniku, wykonanym z nieprzepuszczalnego materiału. Powiatowy lub portowy inspektor sanitarny może nakazać zastosowanie ponadto innych środków ostrożności przy przewozie zwłok, a w razie uznania, że podjęte środki są dostateczne, dokonuje opieczetowania trumny (§ 11 pkt 2 Rozporządzenia w sprawie postępowania ze zwłokami). Po przewiezieniu zwłok na miejsce przeznaczenia zwłoki chowa się niezwłocznie bez otwierania trumny (§ 11 pkt 3 Rozporządzenia w sprawie postępowania ze zwłokami). Szczałki pozostałe w wyniku spopielenia zwłok, przewożone na odległości określone w ust. 1 i 2, umieszcza się w urnie (§ 11 pkt 4 Rozporządzenia w sprawie postępowania ze zwłokami). Przystosowaniem do przewozu zwłok i szczałków na odległość ponad 60 kilome-

³⁶ Multimedialna Encyklopedia Praktyczna.

trów zajmują się wyspecjalizowane podmioty (§ 11 pkt 5 Rozporządzenia w sprawie postępowania ze zwłokami).

Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny po wydaniu decyzji przesyła ją wszystkim członkom rodziny uprawnionym do współdecydowania w sprawie będącej przedmiotem wniosku. Ekshumacja nie może zostać dokonana przed uprawnieniem się decyzji zezwalającej na przeprowadzenie ekshumacji zwłok/szczątków ludzkich³⁷.

Zgodnie z art. 145 § 1 pkt 4 Kodeksu postępowania administracyjnego³⁸, jeżeli przy składaniu do Państwowego Powiatowego Inspektoratu Sanitarnego wniosku o wydanie zgody na ekshumację i przewiezienie zwłok (szczątków) brat zmarłego nie wskazał innych uprawnionych do złożenia tego wniosku dla wzruszenia decyzji sanepidu, konieczne jest wznowienie postępowania administracyjnego, ponieważ decyzja ta została wydana wadliwie, gdyż dzieci zmarłego bez własnej winy nie brały udziału w tym postępowaniu.

Z powyższego wynika, że ekshumacja zwłok jest złożoną czynnością procesową i należy ją rozpatrywać co najmniej w kilku aspektach wskazanych powyżej; nie należy ograniczać się tylko do kwestii procesowych.

BIBLIOGRAFIA

- Bogusłowicz A., *Kryminalistyczno-procesowe aspekty dowodów zmysłowych*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 6, s. 140.
- Encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1983, t. I, s. 694.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, LEX 2014.
- Grzeszczyk W., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Hofmański P. [w:] P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2004, s. 802.
- Hofmański P. [w:] P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2007, s. 980–981.
- <http://e-prawnik.pl>
- <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/uwagi-rpo-dotyczace-kwestii-prawnych-zwiazanych-z-problemem-ekshumacji>
- Jakliński A., Marek Z., *Medycyna sądowa dla prawników*, Kraków 1999.
- Jakliński A., Marek Z., *Medycyna sądowa dla prawników*, Zakamycze 1999.
- Kłys M., Marek Z., *Opiniowanie sądowo-lekarskie i toksykologiczne*, Kraków 1998.
- Mazurek A., *Ekshumacja zwłok ludzkich jako źródło informacji w procesie karnym*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1969, s. 161.
- Multimedialna Encyklopedia Praktyczna*.
- Stefański R.A., *Oględziny i otwarcie zwłok jako czynności procesowe*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 3, s. 37.

³⁷ www.wsse.waw.pl (dostęp: 5.02.2019).

³⁸ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r., Kodeks postępowania administracyjnego, Dz.U. z 2018 r., Nr 2096.

- Stefański R.A. [w:] J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. Przyjemski, R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz 2003. Tom I*, s. 566.
- Taracha A., *Wybrane zagadnienia kryminalistyczne i procesowe oględzin*, „Annales UMCS” 1988, t. 35, Lublin, s. 371.
- Widacki J., *Kryminalistyka*, Warszawa 2002.
- Witkowska K., *Oględziny. Aspekty procesowe i kryminalistyczne*, Warszawa 2013.
- www.wikipedia.org
- www.wsse.waw.pl

WYBRANE ASPEKTY EKSHUMACJI ZWŁOK

Streszczenie

Przedmiotem rozważań w niniejszym artykule jest wyjęcie zwłok z grobu, potocznie zwane ekshumacją zwłok, oraz różne aspekty tej czynności procesowej. Niniejszy artykuł jest pracą przekrojową, która na celu wskazanie poszczególnych elementów dotyczących różnych aspektów ekshumacji zwłok oraz dokładne rozgraniczenie tych aspektów.

We wszystkich rozważanych aspektach ekshumacji istnieje jeden element wspólny – potrzeba dokonania oględzin zwłok i ich otwarcia po ich pochowaniu.

Rozważania rozpocząłem od kwestii zarządzenia przez prokuratora ekshumacji zwłok. Nie oznacza to, że ekshumację przeprowadza się na podstawie zarządzenia. Decyzję w przedmiocie ekshumacji podejmuje sąd, a sąd, na podstawie art. 93 k.p.k. § 1, wydaje postanowienia. W artykule wyszczególniłem kilka aspektów, które można poruszyć, rozważając ekshumację zwłok.

O aspekcie karno-procesowym ekshumacji świadczy fakt zarządzenia i obecności organu procesowego w osobie prokuratora. Z uwagi na te same regulacje określające oględziny i otwarcie zwłok, a także ekshumację zwłok, do aspektu karno-procesowego należy zaliczyć także kwestie związane z medycyną sądową i kryminalistyką.

Celem ekshumacji zwłok jest dokonanie oględzin zwłok i ich otwarcie, przeprowadzenie ekshumacji w celu przeniesienia zwłok w inne miejsce, ustalenie bądź potwierdzenie przyczyny zgonu, przeprowadzenie badania sądowo-lekarskiego, bądź też określenie ogólnych właściwości ciała (wiek, płeć).

Ekshumacja zwłok to czynność, która rozpatrywana jest także w aspekcie kryminalistycznym i medyczno-sądowym.

Głównym celem oględzin zwłok i ich otwarcia, dokonywanych po wyjęciu ich z grobu, jest ujawnienie i zabezpieczenie śladów biologicznych (krwi, wymiocin, kału itp.), a także dokonanie daktyloskopii zwłok, ich usytuowania i ułożenia. Taktyka dokonywania oględzin zwłok podczas ekshumacji różni się w zależności od charakteru zdarzenia, rodzaju i przyczyn śmierci.

Aspekt medyczno-sądowy ekshumacji zwłok oznacza, że przez cały czas dokonywania oględzin organ procesowy korzysta z pomocy biegłego medyka sądowego. Ciągła obecność biegłego lekarza nie oznacza, że może on przejąć funkcje organu procesowego, gdyż oględziny nadal w takim wypadku prowadzi ten organ.

Rozważając ekshumację zwłok, należy pamiętać także o jej administracyjnym aspekcie, w zakres którego wchodzi także aspekt cywilny ekshumacji zwłok.

Zgodnie z regulacjami w szeroko pojętym prawie administracyjnym ekshumacja zwłok i szczątków może być dokonywana także na podstawie decyzji Państwowego Inspektora Sanitarnego w razie zajęcia terenu cmentarza na inny cel.

W aspekcie cywilno-procesowym ekshumacji zwłok wskazałem na krąg osób uprawnionych do pochowania zwłok, które to osoby są zarazem uprawnione do dokonywania ekshumacji zwłok. Ze względu na to, że dobra osobiste wymienione w art. 23 k.c. pozostają pod ochroną prawa cywilnego, i jeśli o ekshumacji nie decyduje sąd lub prokurator, to wymagana jest zgoda wszystkich uprawnionych. Ewentualny spór między uprawnionymi osobami nie może być rozstrzygnięty w postępowaniu administracyjnym.

Słowa kluczowe: ekshumacja zwłok, mineralizacja zwłok, karnoprocusowa ekshumacja zwłok, administracyjna ekshumacja zwłok

SELECTED ISSUES CONCERNING EXHUMATION

Abstract

The article discusses the issue of removing a dead body from the grave, commonly called exhumation, and various aspects of that proceeding. It is a cross-sectional work, which aims to indicate particular elements concerning different aspects of exhumation and differentiate them.

One common element is present in all considerations concerning exhumation aspects: the need to conduct post-mortem examination by dissection after the burial.

I start the discussion with the issue of a prosecutor's order to exhume. This does not mean that exhumation can be performed based on a decision in the form of an order. The decision concerning exhumation is issued by court in accordance with Article 93 § 1 CCP. I indicate a few aspects that can be discussed when exhumation is considered.

The fact that a prosecutor takes part in the proceeding and ordering exhumation indicates that it has characteristics of criminal procedure. Due to the same regulations concerning autopsy and dissection as well as exhumation, issues connected with forensic medicine and forensic science should also be classified within criminal procedure.

The aims of exhumation include the examination and dissection of a dead body, its transfer to another place, determination or confirmation of the cause of death, the forensic-medical examination or determination of general features (age, gender).

Exhumation is also analysed in its forensic and medical aspects.

The main aim of autopsy by dissection after removal from a grave is to detect and protect biological traces (blood, vomit, excrement etc.) as well as dactyloscopy, the position and arrangement of the body. The method of autopsy during exhumation varies depending on the incident nature and the type and reason of death.

The medical-forensic aspect of exhumation means that a proceeding body uses the assistance of an expert coroner during the entire examination. Constant presence of a coroner does not mean that he can take over the function of a proceeding body because the body continues to be in charge of the examination.

Considering exhumation, it is necessary to remember about its administrative aspect, which also includes a civil aspect of exhumation.

In accordance with regulations of administrative law within its broad meaning, exhumation of a body and remains may also be conducted based on a decision issued by the General Sanitary Inspector in case a cemetery is seized for different purposes.

With regard to the civil-forensic aspect of exhumation, I indicate the circle of persons entitled to bury a dead body, who are at the same time entitled to perform exhumation. Due to the fact that personality rights laid down in Article 23 Civil Code remain under protection of civil law and in case a court or a prosecutor does not take a decision on exhumation, it is required to get consent of all entitled persons. A potential dispute between the persons concerned cannot be resolved in an administrative proceeding.

Key words: exhumation, body mineralisation, exhumation within a criminal proceeding, exhumation based on an administrative decision